ARHITEKTURA KOLEKTIVNEGA BIVANJA

Idejna študija bivalnih prostorov v skupnosti in zasnova večstanovanjskega kompleksa na Studencih v Mariboru.

Sinja Tekavec · *mentor* · **prof. dr. Matej Blenkuš u.d.i.a.** *Univerza v Ljubljani* · **Fakulteta za arhitekturo** · *EMŠA* · **2025**

Raziskovanje prostorov kolektivnosti

Vsebina magistrske naloge deluje kot poziv k razmisleku bivanja v domačem prostoru. Pod vprašaj postavi določene dejavnosti, ki se dogajajo v posameznih stanovanjih, ter jih vrednoti glede na to, ali so le te nedvomno zasebne ali pa se lahko izvajajo tudi v kontekstu skupnega. V kolikor se ugotovi, da se nekatere dejavnosti lahko odvijajo tudi v skupnem prostoru, se postavi novo vprašanje, in sicer kakšna je sprememba izgleda prostora, ki ga poznamo v individualnem kontekstu, če ta postane kolektivni. Redefiniranje konstelacij bivanjskih skupnosti (ponavadi so te enodružinske), prilagoditev namembnosti posameznih prostorov ter števila uporabnikov in akterjev znotraj dejavnosti, izvajanih v domačem okolju, odpira novo pot oblikovanju prostora. Ob ozaveščanju vzorcev domačega bivanja, se odkriva novo polje možnosti uporabe elmentov, ki delujejo kot gradniki prostora, ter njihov vpliv na življenje posameznika in skupnosti.

V teoretičnem delu magistrske naloge se obravnava problem stanovanjske dostopnosti posameznikom, ki odstopajo od ustaljene konstelacije jedrske družine, na katerih temeljijo stanovanjske zasnove novogradenj na slovenskem področju. Proces redefiniranja bivanjskih prostorov utemeljuje grafično orodje, ki lahko vrednoti posamezne arhitekturno-urbanistične elemente glede na potencial ustvarjanja individualnosti in kolektivnosti v prostoru. Legitimnost grafičnega orodja potrjujejo primeri študij (zgodovinsko) obstoječih bivanjskih skupnosti, za katere se smatra, da so zavestno preoblikovale prostor v namen skupnega bivanja.

V projektnem delu magisterske naloge, so predstavljene tri idejne zasnove bivališč v kontekstu resnične lokacije na Studencih v Mariboru. Posamezni sklop nove soseske je zasnovan glede na vrednote posameznikov, ki bi v takšnem prostoru bivali in se udejstvovali. Prikazane stanovanjske zasnove naj ne bi delovale kot končne in nespremenljive, temveč le kot predlagane možnosti uporabe, ki pa v končni fazi niso odvisne od arhitekta, temveč od samih posameznikov, ki bi prostor naseljevali in v njem tvorili skupnost.

GRAFIČNEGO ORODJE za vrednotenje gradnikov prostora kolektivnosti in individualnosti.

Prostor, ki zadostuje vsem potrebam, ki jih posameznik vzpostavlja v skladu z osebno in/ali kulturno pogojenimi vrednotami. Premica, ki seka stičišča točk na trikotniku, nakazuje stopnjo IZRAZNOSTI VREDNOT, glede na vrednotenje kolektivnosti v prostoru.

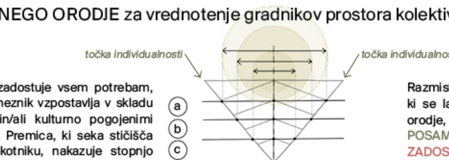

Razmislek o elementih v prostoru, ki se lahko umestijo na grafično orodje, glede na danepojme POSAMEZNIK V PROSTORU in ZADOSTNOST PROSTORA.

1. Prostorska določila

BIVANJSKA PREDPOSTAVKA

izraznost vrednot

Način bivanja, tempo življenja, kulturna, osebne vrednote in potreba po skupnem ali individualnem življenju so dejavniki, ki prispevajo k izgledu in organizaciji bivanjskih prostorov.

BIVANJSKA PREDPOSTAVKA	
INTIMNA CELICA	DELITEV UPORABE
posameznik v prostoru	*zadostnost prostora*

VREDNOTENJE KOLEKTIVNEGA

določitev vmesnih stopenj

- (a) Bivanje v skupnosti je posledica neke nujnosti.
- (b) Bivanje v skupnosti je odgovor na določene družbene ali prostorske probleme.
- (c) Bivanje v skupnosti je produkt osebnih vrednot posameznikov.

INTIMNA CELICA

posameznik v prostoru

Individualnost znotraj bivanjske skupnosti lahko merimo s količino intimnega prostora. Tak prostor se poimenuje intimna celica, sestavljata pa ga: 1) ležišče in 2) prostor za akumulacijo osebnih stvari.

DELITEV UPORABE

zadostnost prostora

Polek intimne celice so nujni tudi prostori za: 1) prehranjevanje in 2) osebno higieno. Takšni prostori so sicer lahko tudi intimni, vendar imajo potencial postati tudi skupnostni.

3. Odnosni prostor

HIŠNI RED

izraznost vrednot

Hišni red je nabor pravil skupnega bivanja, izhajajočih iz vrednot članov skupnosti, ki omogočajo harmonično življenje posameznikov in skupnosti. Prostor lahko podkrepi hišni red, ki deluje kot komunikacijsko orodje.

HIŠNI RED	
POT	MEJA
posameznik v prostoru	*zadostnost prostora*

VREDNOTENJE KOLEKTIVNEGA

določitev stopenj izraznosti vrednot

- (a) Hišni red izraža vrednote, ki ne-nujno izvirajo iz želje po bivanju v skupnosti.
- (b) Hišni red izraža vrednote, glede na neko bivanjsko ideologijo.
- (c) Hišni red izraža vrednote, ki poudarjajo pomembnost skupnega bivanja.

POT

posameznik v prostoru

Dostop v bivalno je prostor, ki ponuja idealne pogoje za sosedske stike, saj je v nasprotju z javnim prostorom število uporabnikov obvladljivo. Prostor poti lahko odvrača ali spodbudi srečanja med sosedi. Postane lahko prostor skupne identifikacije.

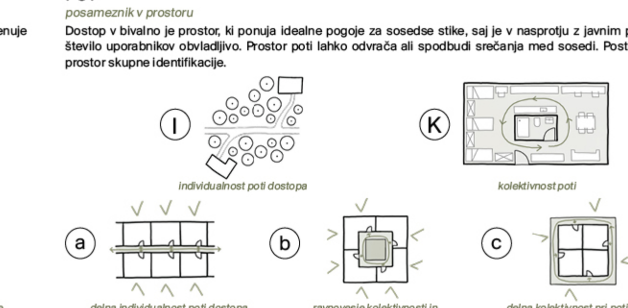

MEJA

zadostnost prostora

Meje narekujejo gibanje uporabnikov v prostoru, delijo poti ali omogočajo cirkularnost prostora. Meje v prostoru delujejo tudi kot komunikacijski medij, saj izražajo jasna sporočila, kdo se lahko giblje na kak način.

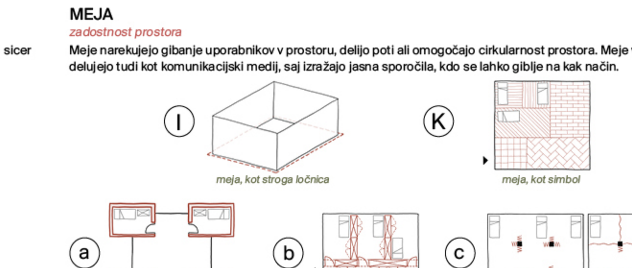

2. Okolica

CIKLIČNOST OKOLICE

izraznost vrednot

Predpostavka cikličnosti okolice se vrednoti glede na povezanost ideje kolektivnega z odnosom do okolice. Trdimo lahko, da se kolektivnost v skupnosti utrdi s povezanostjo z okolico.

CIKLIČNOST OKOLICE	
ORIENTACIJA BIVANJA	KONTINUITETA
posameznik v prostoru	*zadostnost prostora*

- (a) Skupnost s svojo gradnjo okolici kljubuje in je ne vključuje v arhitekturno zasnovo.
- (b) Skupnost s svojo gradnjo prepotnava cikličnost okolice, in jo delno vključi v arhitekturno zasnovo.
- (c) Bivanje z okolico je ena izmed ključnih vrednot skupnosti, zato je cikličnost vključena tudi v arhitekturno zasnovo.

ORIENTACIJA BIVANJA

posameznik v prostoru

S pojmom orientacija bivanja se poskuša interpretirati orientiranost objekta v prostoru. Ključno zanimanje je vpliv orientacije bivanjskih prostorov na odnos posameznika ali skupnosti z okolico, v kateri prebiva.

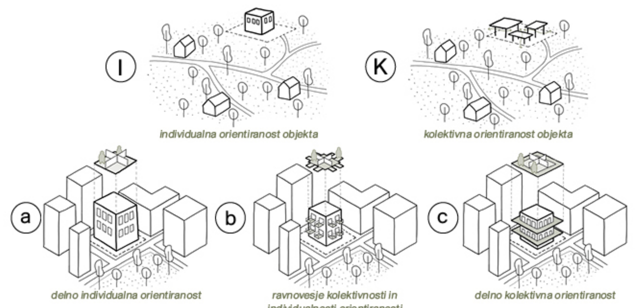

KONTINUITETA

zadostnost prostora

Predpostavimo, da je prepoznavanje in spoštovanje kontinuitete prostora vrsta kolektivne povezanosti med uporabniki.

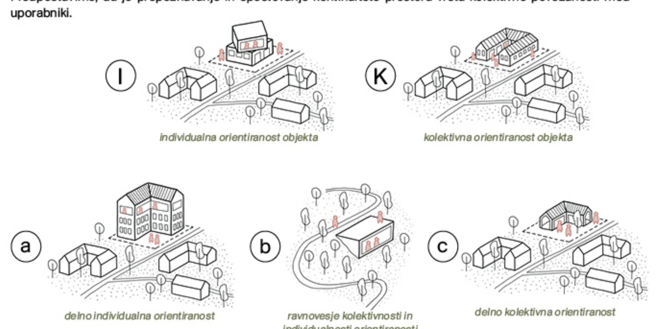

4. Opredelitve v prostoru

RUTINA

izraznost vrednot

Rutina je stvar individualnosti vsakega posameznika. Kadar rutina vključuje še koga, lahko govorimo o kolektivni rutini, ki postane del življenja bivanjske skupnosti. Opravljanje rutine je dejavnost, ki izraža rabo prostora, glede na dane zahteve.

RUTINA	
UDOBJE	STAVBARSTVO
posameznik v prostoru	*zadostnost prostora*

- (a) Osebna rutina člana skupnosti se le redko prekine zaradi kolektivnih obveznosti.
- (b) Osebna rutina člana skupnosti, se delno prepleta z obveznostmi, ki ustvarjajo kolektivno rutino.
- (c) Osebna rutina člana skupnosti, se skoraj popolnoma prepleta s kolektivno rutino.

UDOBJE

posameznik v prostoru

Posameznik čuti udobje v prostoru, kadar lahko kontrolira in prilagaja fizkalne in fizične parametre prosotra. Udobje se smatra tudi kot lastništvo, dostop in kontrola nad stvarmi, ki so predmet udobja znotraj stanovanja.

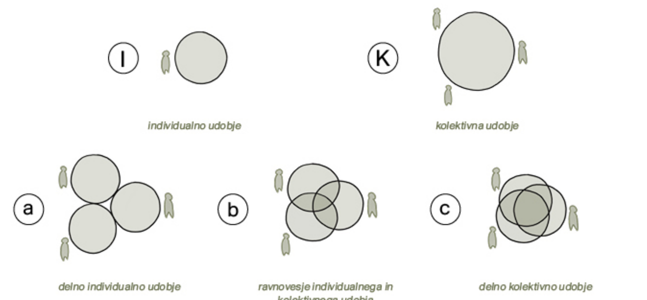

STAVBARSTVO

zadostnost prostora

Pri parametru stavbarstva je zanimiv odnos skupnosti do bivališča glede na sam akt gradnje objekta.

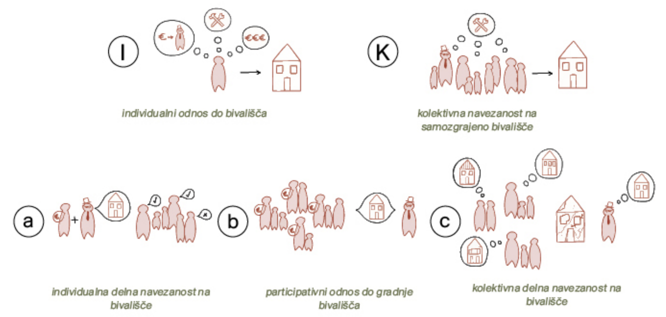

študija primera: skupnosti Shakerjev

primer analize študije primera, s katero se utemeljuje legitimnost grafičnega orodja

Na vzhodni strani ameriškega kontinenta se je v 18. stoletju razvila posebna verska sekta (izvirajoča iz krščanstva), ki je ustvarila svoj, poseben način bivanja, s katerim je preoblikovala prostor podeželja ter vanj uvedla značilne arhitekturne elemente. Zaradi celibatnega načina življenja in zavračanja klasične družine, so v prostoru prepoznane stroge ločitve med spoloma. A vendar to ni bila popolna ločitev, kot je poznana v npr. samostanih, saj so člani skupnosti, moški in ženske, dneve preživljali ob skupnem delu in čaščenju pod enakimi pogoji ter se v omejenem obsegu tudi družili med seboj. Živeli so skupaj, v Družinskih hišah, ki so bile središče Shakerskega vsakdana in bogoslužja. Poosebljale so utopijo, v kateri so vsi člani živeli usklajeno in enakovredno v podrejenosti (skupnosti in bogu). Ponavadi največje hiše v Shakerskem naselju, so bile simboli družinske enotnosti in skladnosti.

- **ORIENTACIJA BIVANJA**

posameznik v prostoru

Hiše, ki so sestavljale Shakersko naselje so bile postavljene ob glavni ulici oz. cesti. Takšna linearna razporeditev hiš je imela ideološko podlago v prikazovanju reda in blaginje popotnikom in trgovcem, ki so hodili po prometnicah. Posvetni družbi so želeli pokazati, da vodi Shakerski način življenja k odrešitvi in dobičku (*stopnja c*). Interakcija med člani Shakerske skupnosti in pripadniki ustaljene družbe je bila spodbujena (Nicoletta, 2003, 357).

Zadržanost do zunanjega sveta se je v kombinaciji s popolno predanostjo delu kazalo tudi v prostoru. Objekti v Shakerskih naseljih so bili izrazito orientirani sami vase. Povezava med zunanjim in notranjim prostorom je bila vzpostavljena le iz pragmatičnih razlogov (*stopnja a*). Narava posamezniku ni bila namenjena za uživanje prostega časa, temveč za delo.

Shema tipičnega okna družinskih hiš: okno se ne odpira v daljavo, temveč deluje kot pragmatična loputa za prezačevanje in vnos dnevne svetlobe.

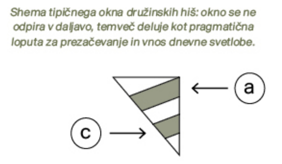

- **KONTINUITETA**

zadostnost prostora

Ena izmed točk Tisočletnega zakona, ki je zapovedoval pravila gradnje Shakerskih naselij, obravnava tudi arhitekturno preprostost. Prepovedano je bilo snovanje objektov v nenavadnem ali pretirano domiselnem slogu ter oddaljevanje od običajnega arhitekturnega sloga okolice. Hiše, v katerih je bilo bivanje skromno, so morale tako tudi izgledati, zato so bili prepovedani fasadni ornamenti in štukature. Kljub popolnemu prilagajanju, so bile v kontinuiteto prostora vnešene sprememe, zaradi katerih so bili objekti prepoznavni (*stopnja c*). Nastal je Shakerski slog.

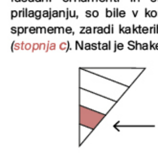

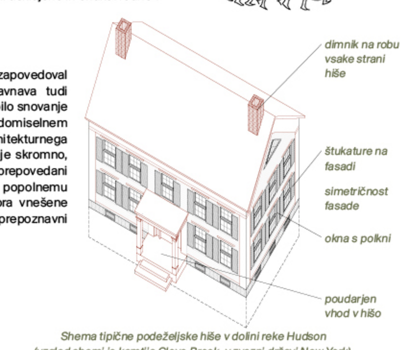

Shema tipične podeželjske hiše v dolini reke Hudson (vzgled shemi je kmetija Clove Brook, v zvezni državi New York).

shematični prikaz urbanizma Shakerskega naselja v kraju Watervliet v zvezni državi New York

- **CIKLIČNOST OKOLICE**

izraznost vrednot

Shakersko prepričanje je raslo v koraku z industrijsko revolucijo v ZDA in predstavljalo alternativo ustaljeni družbeni mantri.

Zaradi popolne samozadostnosti skupnosti (*stopnja c*), je bila uporaba naravnih virov za Shakerje življenjskega pomena.

Objekti Shakerskih naselij so bili premišljeno zasnovani ter uvidevni do naravnih ciklov, zaradi maksimalnega izkoristka delovnega dne. Premišljena orientacija samih objektov, zasnova orodij za obrtno produkcijo in gospodinjstvo, umestitev pohištva in organizacija bivalnih prostorov je legimitizirala shakerski način življenja.

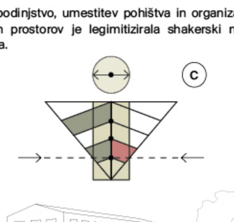

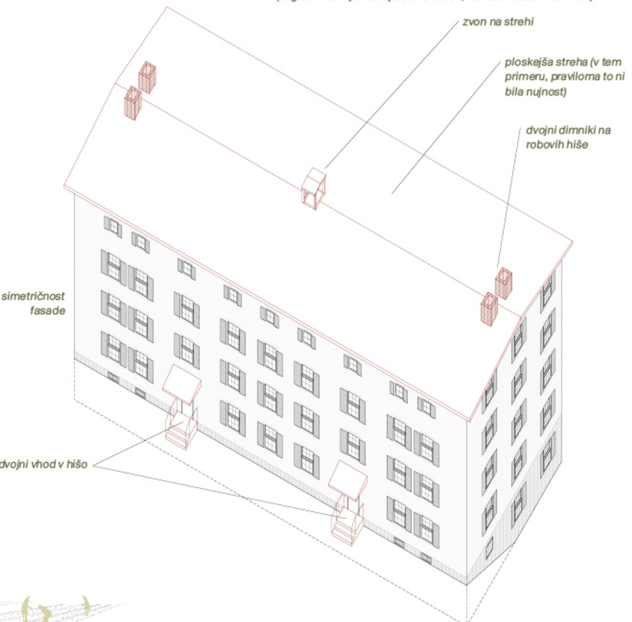

Shema tipične Družinske hiše Shakerskega naselja (vzgled shemi je družinska hiša Severne družine iz naselja Mt. Lebanon, NY).

aksonometrična shema življenja v shakerskem naselju

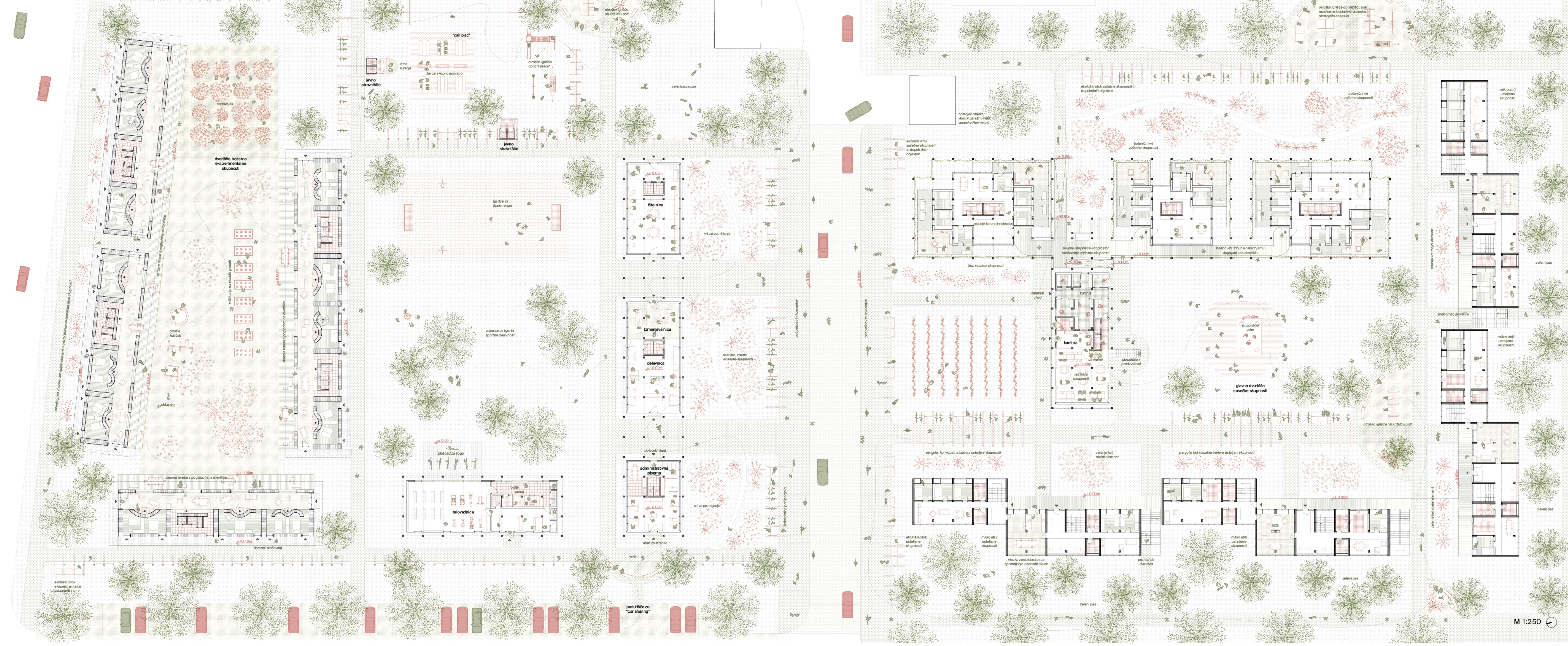

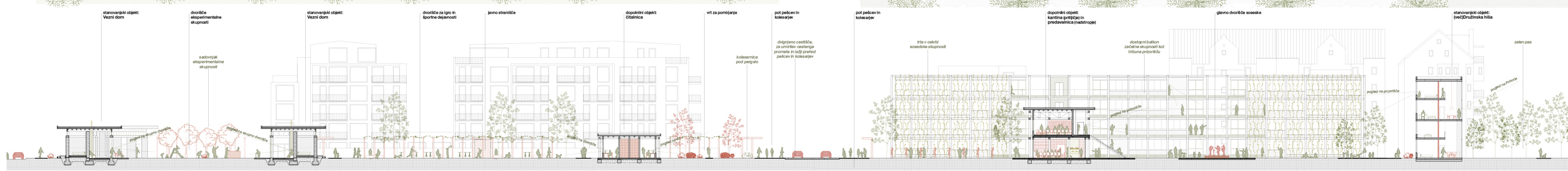

PREREZ A-A M 1:250

Vezni dom

stanovanjski objekt eksperimentalne skupnosti

Vezni dom je objekt, kjer lahko stanujejo člani eksperimentalne skupnosti. Osrednja ideja za nastanek skupnosti je pobuda po skupnem bivanju, ki bi bilo skrajno netipično. Skupnost bi se povezala v kolektivni ideji skupnega bivanja kot eksperimenta, v objektu, ki ni se popolnoma prilagajal cikličnosti okolice, kjer je hišni red stvar konstantne razprave, rutina skupnosti pa je tudi rutina vsakega posameznika.

Vezni dom je poimenovan, zaradi povezav, ki jih člani eksperimentalne skupnosti lahko ustvarijo v toku skupnega bivanja, ki bi bilo za vse enako netipično. Vezni dom je zasnovan kot objekt, kjer prostorski elementi vsakdanjika izgubijo svojo tipično namembnost, in dobijo priložnost redefinicije uporabe glede na nov kontekst.

Celotni prostor Veznega doma je v osnovi najprej prostor skupnosti, meje pa so določene le s stenami iz zemlje. Prebivalci se povezujejo v skrbi za skupne stene iz zemlje, ki mejijo prostor. Velikost prostorov in odmiki med stenami dovoljujejo posamezniku, da ustvarja tudi individualne prostore znotraj skupnostnega, glede na svoje potrebe. Hiše veznega doma so orientirane na vse 4 strani, iz vsakega prostora, pa je možno tudi vstopiti in iztopiti iz objekta.

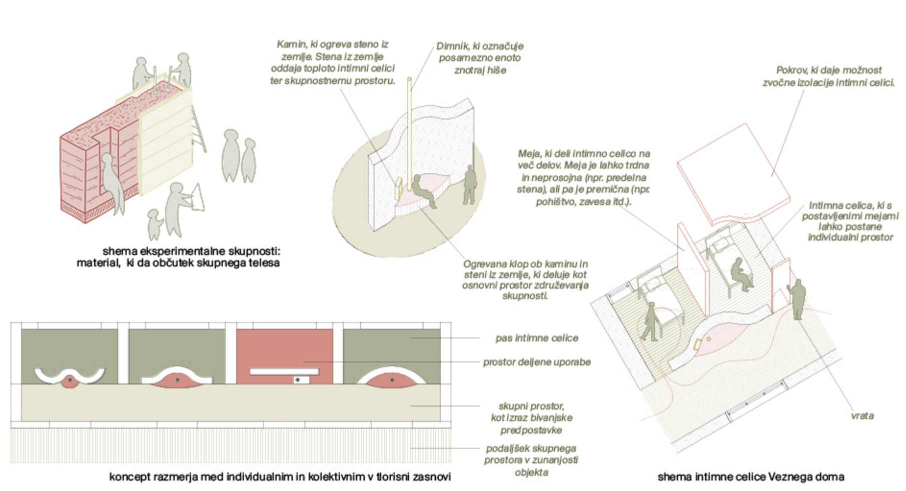

shema eksperimentalne skupnosti: material, ki da občutek skupnega telesa

koncept razmerja med individualnim in kolektivnim v tlorisni zasnovi

shema intimne celice Veznega doma

Mrežnik

stanovanjski objekt začetne skupnosti

Glede na statistične podatke, lahko spremljamo porast odstotka enočlanskih gospodinjstev, ki so leta 2021 (po zadnjih statističnih meritvah) v Sloveniji dosegale že 33%. Mrežnik je objekt, v katerem bi se lahko naselili posamezniki, potencialno bivajoči v enočlanskih gospodinjstvih.

Skeletna konstrukcija, sestavljena iz stebrov, ki so povezani z prečnimi nosilci, ustvarjajo mrežo povezav, ki odražajo mrežo socialnih povezav, spletenih med posamezniki, ki bi v bloku Mrežnik lahko tvorili začetno skupnost. Posamezniki, ki bi bivali v bloku Mrežnik, se pred selitvijo še ne bi poznali, zato je ključno, da ponuja prostor možnost navezav socialnih stikov, a da hkrati upošteva tudi potrebo po posameznikovi zasebni sferi.

S štiristransko orientacijo posameznega stanovanja se ustvarjajo pogledi, ki povezujejo posameznika s celotno sosesko. Dostop do posameznih stanovanj, ki spodbuja navezavo socialnih stikov omogoča balkon, namenjen uporabi vsem članom bivanjske skupnosti.

Posebnost stanovanj v mrežniku so zreducirani prostori intimne celice, na najmanjšo možno kvadraturo. Zasnovane so v sredini stanovanja. Koncept poti od najbolj javnega k najintimnejšemu prostoru se zasnovi teh stanovanj redefinira. Prostor intimne celice ni končen, temveč deluje kot vezni člen in hkrati kot mejnik med javnim in poljavnim delom stanovanja.

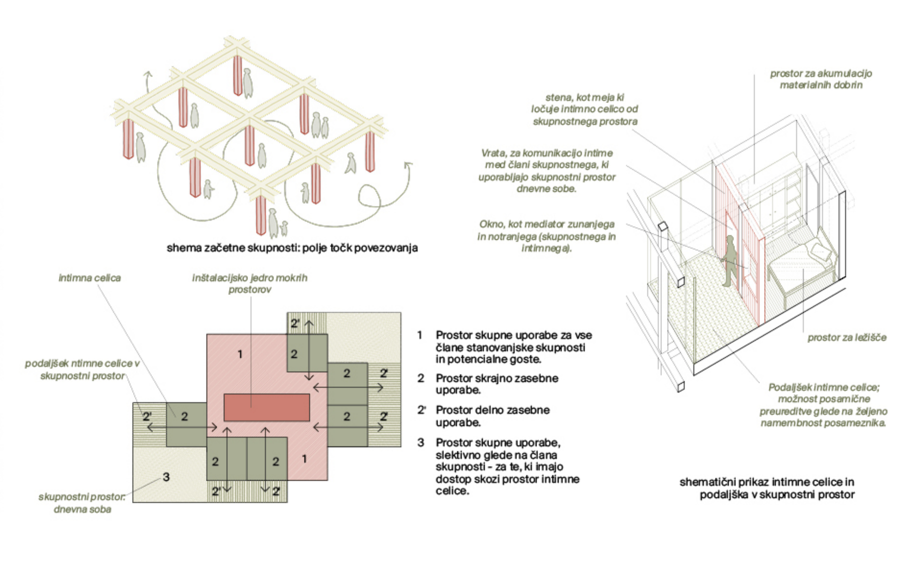

shema začetne skupnosti: polje točk povezovanja

shematični prikaz intimne celice in podaljška v skupnostni prostor

(več)Družinska hiša

stanovanjski objekt ustaljene skupnosti

Objekt (več)družinske hiše je kot parafraza enodružinske hiše. Namenjena je skupnosti posameznikov, ki se že poznajo v kontekstu skupnega bivanja.

Enotnost velikostii in organizacije posameznih intimnih celic nakazuje tudi družbeno enakovrednost članov skupnosti. Mešana konstrukcija CLT sten in lesenih stebrov omogoča visoko fleksibilnost intimnih celic. Lahko so posamične, torej namenjene vsakemu posamezniku, ki bi si želel svoje zasebnosti, lahko pa se tudi združijo glede na odnose bivajočih.

Osnovni objekt (več)družinske hiše je sestavljen iz treh sestavnih delov. Iz leve hiše, desne hiše, ter osrednjega prostora, ki obe povezuje. Namembnost osrednjega prostora je popolnoma odvisna od potreb bivanjskih skupnosti, ki si ga delita. V osnovi naj bi deloval osrednji prostor kot dnevna soba, kjer se skupnost srečuje in prebiva prosti čas. V kolikor bi si prebivalci posamezne hiše želli povečati število članov skupnosti, se osrednji prostor lahko preuredi v veliko skupno kuhinjo, namenjeno stanovalcem obeh hiš.

V objektu (več)družinske hiše so prostori individualne in kolektivne uporabe nedvoumno ločeni. Dejavnosti, ki se tretirajo kot zasebne, se dogajajo v nizkem delu hiše, dejavnosti, ki pa se lahko tretirajo tudi kot kolektivne, pa se izvajajo v dvovišinskem delu hiše.

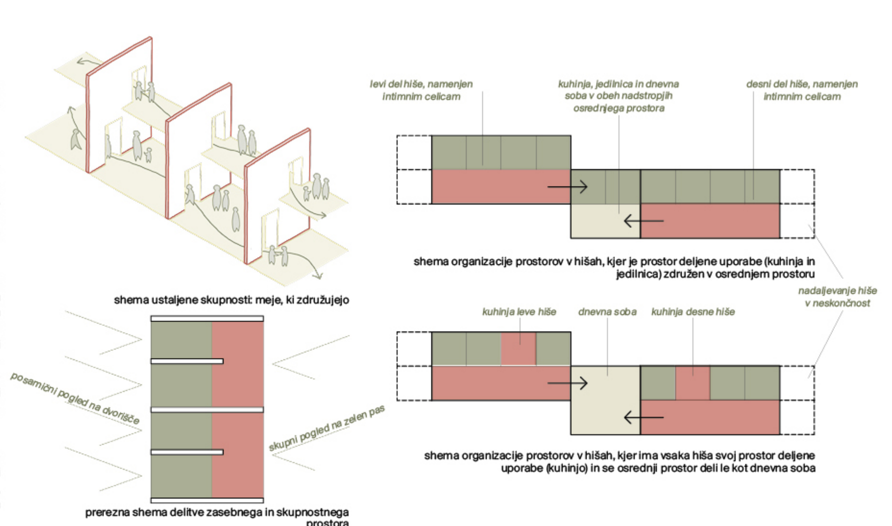

shema ustaljene skupnosti: meje, ki združujejo

shema organizacije prostorov v hišah, kjer je prostor deljene uporabe (kuhinja in jedilnica) združen v osrednjem prostoru

shema organizacije prostorov v hišah, kjer ima vsaka hiša svoj prostor deljene uporabe (kuhinjo) in se osrednji prostor deli le kot dnevna soba

prerezna shema delitve zasebnega in skupnostnega prostora

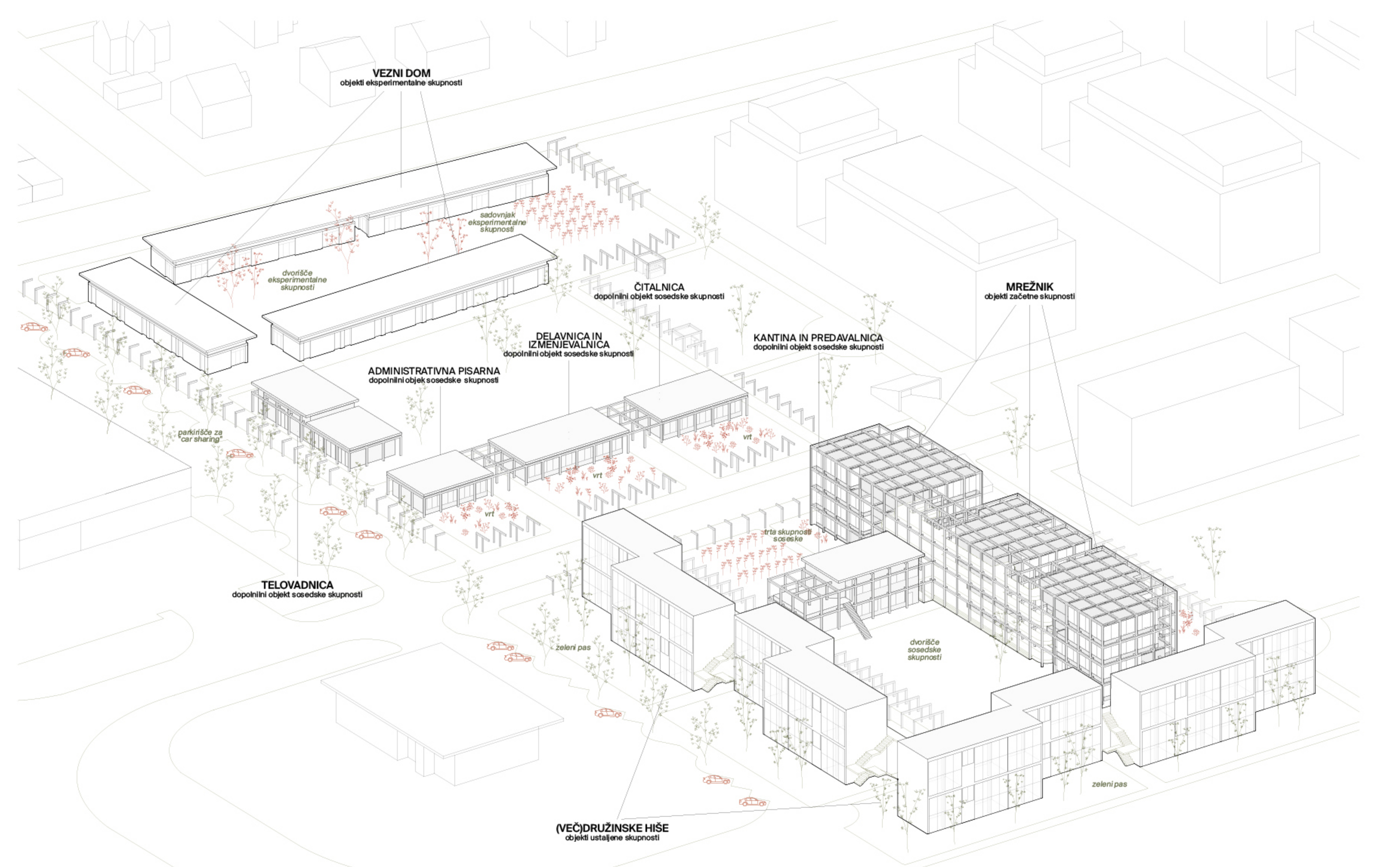

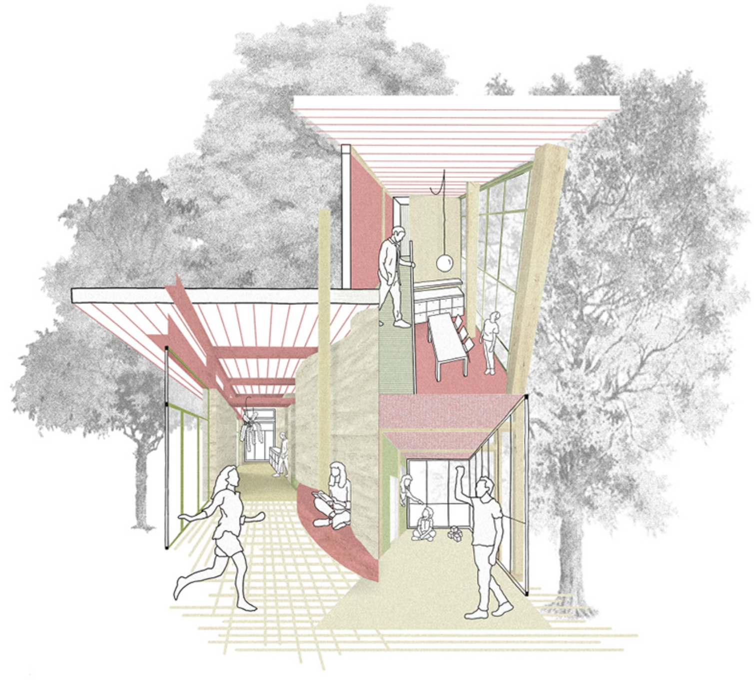

Dan v soseski kolektivnega bivanja

Prebudila se je v majhni sobi, kamor je svetloba počasi pronicala skozi tkanino zaves. Budilka še ni zazvonila – zbudila se je pol ure prezgodaj. Dodaten čas je izkoristila za jutranjo jogo. Po končani vadbi je prisedla za mizo, kjer so že zajtrkovali njeni cimri. Zajtrk je njen najljubši del dneva, saj je takrat največja verjetnost, da se ob mizi zberejo vsi sostanovalci. Trije so živeli skupaj že v študentskih časih, dokler se ni lastnik odločil, da bo stanovanje prepustil sinu. Po selitvi v *(več)Družinsko hišo*, je njihova skupnost pridobila nekaj novih članov. Vselila se je še cimrova partnerka, kmalu za tem pa sta dobila otroka. Za malčico skrbijo, kot če bi bila od vseh. Tudi v *levi hiši* pričakujejo dojenčka, tako da bodo morali skupno *dnevno sobo* prilagoditi otroškim potrebam.

Danes je lahko delala od doma. Računalnik je postavila na pisalno mizo na hodniku pred svojo sobo, kjer ima zaradi *vélikega okna* in *dvovišinskega prostora* vedno občutek, kot da sedi na balkonu. Opoldne je odšla v *kantino*. Pri *omari s skledami* je srečala soseda in dogovorila sta se, da se po kosilu dobita v *čitalnici*.

Na poti se je ustavila v *izmenjevalnici*, kjer je znanka pravkar odložila gajbo zelenjave z vrta ob *Veznem domu*. Videti je bilo, da so grede na njihovem dvorišču spet obrodile presežke. V kotu *delavnice* je nekdo uporabljal šivalni stroj, kar jo je spomnilo na hlače, ki že mesece čakajo na krpanje. Ko se je udobno namestila v *čitalnici*, je skozi okno opazila fante, ki so si v parku podajali frizbi. Tudi nekaj zmedenih psov se je občasno poskušalo zagnati za njim. Prizor jo je preveč zamotil, zato se je presedla na drugo stran prostora, s pogledom na *vrt*.

Zvečer se je čez *glavno dvorišče* vračala domov. Opazila je priprave na otroški koncert ob začetku šolskega leta na *majhnem odru* in se za trenutek vsedla na *klop pod pergolo*. Na sosednji klopi je sedela ženska, ki se je pred kratkim preselila v *blok Mrežnik*. Ko sta začeli klepetati, je ženska povedala, da se je za bivanje v skupnosti odločila, ker se je nedavno ločila od moža. Živela sta v njegovem lastniškem stanovanju, zato se je po ločitvi morala odseliti ona. Nerada živi sama in bivanje v *Mrežniku* ji je všeč. *Dnevno sobo* si deli s starejšo vdovo in mlajšo študentko, skupaj pa gojijo pravi mali rastlinjak. Ker jo zanimajo rastline, jo je povabila, naj se ji pridruži na predavanju o vzgoji tropskih rastlin, ki bo v *predavalnici* nad *kantino* naslednjo sredo. Ženska je bila povabila vesela, a ga je žal morala odkloniti, saj je imela takrat *rezerviran avto*, s katerim se bo odpeljala v Prekmurje na obisk k mami. Nič hudega – zagotovo se bosta še srečali.

Po prihodu domov je zavila v *dnevno sobo*, saj si je želela branja knjige v fotelju pred velikim oknom. A tam so sostanovalci iz *leve hiše* gledali tekmo. Ker je ta ni zanimala, se je odločila, da bo knjigo rajši brala v miru na klopi ob oknu v svoji sobi. Ko se je vlegla v posteljo, se je tudi koncert na dvorišču končal in soseski je zavladala tišina.